

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં

વિશેષ ફોજદારી અરજી નંબર ૨૪૭૭/૨૦૧૩

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ નિખિલ એસ. કરીયલ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા
૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના

=====

હેમચંદભાઈ લાલજીભાઈ ભાભોર અને ૨ અન્ય (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧,૨,૩ વતી શ્રી જપન વી. દવે (૫૯૪૭)

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ વતી સુશ્રી મોક્ષા ઠાકર અધિક સરકારી વકીલ (૨)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી નિખિલ એસ. કરીયલ

તારીખ:૧૪/૦૬/૨૦૨૧

સીએવી ચુકાદો

૧. અરજદાર વતી વિદ્વત્ એડવોકેટ શ્રી જપન દવે અને સામાવાળા-રાજ્ય વતી વિદ્વત્ એ.પી.પી. સુશ્રી મોક્ષા ઠાકરને સાંભળ્યા.

૨. તુરંત પરત કરી શકાય તે મુજબ રૂલ ઈશ્યુ કરો. વિદ્વત્ એ.પી.પી. સામાવાળા-રાજ્ય વતી રૂલની બજવાણીનો સ્વીકાર કરે છે.

૩. પક્ષદારોની સંમતિથી, હાલની અરજી આખરી સુનાવણી માટે હાથ ધરવામાં આવે છે.

૪. હાલની અરજી દ્વારા, અરજદારો વિદ્વત્ પ્રિન્સિપલ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ અને સેશન્સ જજ, દાહોદ સમક્ષ પેન્ડિંગ સેશન્સ કેસ નંબર ૧૫૨/૨૦૧૩ માં આંક ૫૪ હેઠળ પસાર કરાયેલ તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૧૩ નો હુકમ રદ અને સેટ અસાઈડ કરવા માટે પ્રાર્થના કરે છે અને તેઓ વધુમાં આંક ૫૨ તરીકે દર્શાવેલ દસ્તાવેજને ડી-એક્ટિવિટ કરવા અને હાલના અરજદારોને તેની નકલ પૂરી પાડવા માટે પ્રાર્થના કરે છે.

૫. હાલની અરજી તરફ દોરી જતાં તથ્યો નીચે મુજબ છે:

૫.૧. અરજદારો સામે ભારતીય દંડ સંહિતા (ટૂંકમાં 'આઈ.પી.સી.') ની કલમ ૩૯૫ અને ૩૪ તથા આર્મ્સ એક્ટની કલમ ૨૫(૧)(એ)(બી) અને ૨૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે દાહોદ ટાઉન પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધાયેલી ફોજદારી ફરિયાદ સી.આર. આઈ- ૮૨/૨૦૧૨ ના સબંધમાં આરોપી તરીકે ગુનો નોંધવામાં આવ્યો છે.

પ.ર. ચાર્જશીટ રજૂ કર્યા બાદ, કેસ ટ્રાયલ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો અને જ્યારે આરોપી-અરજદાર સામે નીચે મુજબનો આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હતો:

"તારીખ ૨૬.૦૬.૨૦૧૨ ના રોજ રાત્રે ૨.૧૫ વાગ્યે, ગોધરા રોડ, દાહોદ ખાતે આવેલ 'પી. માણેકલાલ' ના શો-રૂમમાં, હાલના ત્રણ આરોપીઓ અને નાસતા ફરતા આરોપીઓએ ઘાતક હથિયારો સાથે પ્રવેશ કરી ચોકીદાર રમેશભાઈ ગણપતભાઈ ભાટીને લાતો અને મુક્કાઓ મારી રૂ. ૧૬,૦૯,૦૦૦/- ના સોનાના દાગીનાની લૂંટ કરી હતી અને તે રીતે આરોપીઓએ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૮૮, ૩૪ તથા આર્મ્સ એક્ટની કલમ ૨૫(૧)એબી, ૨૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે."

૬. ફોજદારી ફરિયાદના સંદર્ભમાં ટ્રાયલને સેશન્સ કેસ નંબર ૧૫૨/૨૦૧૧ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યો હતો અને જ્યારે સંબંધિત સમયે સદર સેશન્સ કેસના અનુસંધાનમાં ૧૭ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી.

૭. પ્રોસિક્યુશને સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ ચાદી સાથે દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા હતા અને જ્યારે આવી સદર ચાદીની નકલ બચાવ પક્ષને આપવામાં આવી હતી, તે સમયે બચાવ પક્ષને ખ્યાલ આવ્યો કે પ્રોસિક્યુશને એક કોમ્પેક્ટ ડિસ્ક (સીડી) પર આધાર રાખ્યો હતો જેમાં કથિત રીતે સીસીટીવી ફૂટેજ સામેલ છે જેનો ન તો ચાર્જશીટમાં ઉલ્લેખ હતો કે ન તો ચાદી સાથે આપેલા દસ્તાવેજો સાથે તેની નકલ મૂકવામાં આવી હતી.

૮. જે સોના અને હીરાના દાગીનાના શો-રૂમ 'પી. માણેકલાલ' માં કથિત ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો તેના માલિકની પ્રોસિક્યુશન દ્વારા તારીખ ૩૧.૦૧.૨૦૧૩ ના રોજ આંક ૧૧ પર તપાસ કરવામાં આવી હતી અને જેમાં તેમણે જુબાની આપી હતી કે શો-રૂમમાં સીસીટીવી કેમેરા મુકેલા હતા અને તેમણે સીસીટીવી ફૂટેજ જોયા હતા અને તેમણે સીડી રેકૉર્ડ કરી હતી તથા તેને માર્ક ૬/૧૨ નંબર આપી પોલીસ સત્તાવાળાઓને સોંપી હતી.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સંબંધિત સમયે સરકારી વકીલે સદર દસ્તાવેજને પ્રદર્શન (એક્ઝિબિટ) આપવા વિનંતી કરી હતી અને જ્યારે આરોપીના વિદ્વત્ એડવોકેટે સદર સીડીની નકલ તેમને આપવામાં આવી ન હોવાથી તેને એક્ઝિબિટ નંબર આપવા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને જ્યારે બચાવ પક્ષના જણાવ્યા મુજબ સીડી બનાવટી હોવાની આશંકા વ્યક્ત કરી હતી. વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે ૨૦૦૧ (૩) એસ.સી.સી. ૧ માં રિપોર્ટ થયેલ બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ વિરૂદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખીને સીડીને કામચલાઉ આંક ૧૩ (અંતરિમ પ્રદર્શન) આપ્યો હતો. તેમની ઊલટતપાસમાં શો-રૂમના માલિક શ્રી એન.એમ. સોનીએ એ વાતનો ઇનકાર કર્યો હતો કે તેમણે સીસીટીવી ફૂટેજની સીડી પોલીસને સોંપી ન હતી અને પાછળથી બનાવટી સીડી બનાવી હતી.

તપાસ અમલદાર શ્રી જે.એન. પંચાલની આંક ૪૯ પર તપાસ કરવામાં આવી હતી અને જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે સંબંધિત સીડી જેને માર્ક ૬/૧૨ અને કામચલાઉ આંક ૧૩ આપવામાં આવ્યો હતો તે સીસીટીવી ફૂટેજ મુજબ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. એવું જોવામાં આવે છે કે તે તબક્કે વિદ્વત્ સરકારી વકીલે સીડીને પ્રદર્શન આપવા માટે વિનંતી કરી હતી અને આરોપીના વિદ્વત્ એડવોકેટે તેનો વાંધો ઉઠાવ્યો હોવાથી તથા ૨૦૦૯ (૩) જી.એલ.આર. ૨૩૫૨ માં રિપોર્ટ થયેલ અશ્વિનભાઈ સોમાભાઈ પટેલ વિરૂદ્ધ રૂચેન્દ્ર પ્રસાદજી પાંડે ના આ કોર્ટના નિર્ણયો અને બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (સુપ્રી) ના કેસ પર આધાર રાખીને વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે બચાવ પક્ષના વાંધાની નોંધ લીધી હતી અને વધુમાં નોંધ્યું હતું કે સદર વાંધા પર આખરી તબક્કે વિચારણા કરવામાં આવશે અને સીડીને આંક પર નંબર આપવા આદેશ કર્યો હતો.

તેનાથી નારાજ થઈને અરજદારોએ આંક ૫૪ હેઠળ અરજી આપીને વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટને આંક ૪૯ પર તપાસ અમલદારની તપાસમાં આંક ૫૨ આપવામાં આવેલ સીડીને ડી-એક્ઝિબિટ

કરવા અને હાલના અરજદારને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા (સી.આર.પી.સી.) ની કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ સદર સીડીની નકલ આપવા વિનંતી કરી હતી.

૯. વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે પક્ષકારોના વિદ્વત્ એડવોકેટોને સાંભળ્યા બાદ સેશન્સ કેસ નંબર ૧૫૨/૨૦૧૧ માં આંક ૫૪ હેઠળ હુકમ પસાર કર્યો હતો જેના દ્વારા વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે હોલ્ડ કર્યું હતું કે સીડીને આપવામાં આવેલ આંક ૫૨ ને ડી-એક્ટિવિટ કરી શકાય નહીં અને તેની નકલ આરોપીને સોંપી શકાય નહીં અને વધુમાં સીડીને આરોપી તેમજ આરોપીના વિદ્વત્ એડવોકેટો અને વિદ્વત્ સરકારી વકીલની હાજરીમાં ખુલા કોર્ટ રૂમમાં પ્રદર્શિત (ડિસ્પ્લે) કરવાની રહેશે.

૧૦. વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટના તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૧૩ ના હુકમથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને હાલના અરજદારોએ હાલની અરજી દાખલ કરી છે.

૧૧. અરજદાર વતી વિદ્વત્ એડવોકેટ શ્રી જાપાન દવેને સાંભળ્યા જેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આંક ૫૪ હેઠળ પસાર કરાયેલ હુકમ અરજદારોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઘોર ઉલ્લંઘન છે અને સદર હુકમ પસાર કરવાથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ બાંધધરી આપેલ ન્યાયી સુનાવણી (ફેર ટ્રાયલ) ના અધિકારનો ઇનકાર થયો છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૯૧ અને ૨૦૭ નિર્ધારિત કરે છે કે પ્રોસિક્યુશને તમામ સામગ્રી/દસ્તાવેજો કે જેના પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખવા માંગે છે તેની નકલો આરોપીને પૂરી પાડવાની રહે છે અને જ્યારે વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટ સદર જોગવાઈઓને સંપૂર્ણપણે વિસરી ગઈ હતી. વિદ્વત્ એડવોકેટે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સીસીટીવી ફૂટેજ પી.ડબલ્યુ. ૨-ફરિયાદી દ્વારા બનાવેલી રાત્રે ૪ પોલીસને આપવામાં આવ્યા હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે અને જ્યારે આદર્શ રીતે તે ચાર્જશીટનો ભાગ હોવો જોઈતો હતો અને આમ ન કર્યું હોવાથી, પ્રોસિક્યુશને અરજદારને સીડીની નકલ આપવાનો વાંધો ઉઠાવીને પોતાની જ ભૂલનો લાભ લેવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ નહીં. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સીડી ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવો હોવાથી ભારતીય પુરાવા

અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ ગ્રાહ્ય (એડમિસિબલ) પુરાવો બનશે પરંતુ દસ્તાવેજોને એકિઝબિટ કરવા માટે માત્ર પુરાવામાં તેની ગ્રાહ્યતા પૂરતી રહેશે નહીં પરંતુ તેને એકિઝબિટ કરવામાં આવે તે પહેલાં તે સાબિત થવો જોઈએ અને જ્યારે વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટ આ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પાસા પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હતી. વિદ્વત્ એડવોકેટે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (સુપ્રી) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શનનો ખોટો અર્થ ઘટાવ્યો છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે અન્યથા પણ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો માગણી કરે છે કે જ્યારે પ્રોસિક્યુશન કોઈ સામગ્રી પર આધાર રાખી રહ્યું હોય, ત્યારે તે બચાવ પક્ષને પૂરી પાડવાની રહે છે અને માત્ર ક્રૂર જુદી કોર્ટમાં પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે તેવા ગ્રાઉન્ડ પર બચાવ પક્ષને તેની નકલ આપવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ નહીં. આમ રજૂઆત કરીને વિદ્વત્ એડવોકેટે વિનંતી કરી હતી કે આ કોર્ટ આંક ૫૪ હેઠળના તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૧૩ ના આક્ષેપિત હુકમને રદ અને સેટ અસાઈડ કરે અને જ્યારે તેમણે વધુમાં વિનંતી કરી છે કે આ કોર્ટ સીડીને ડી-એકિઝબિટ કરવાનો આદેશ આપે અને પ્રોસિક્યુશનને અરજદાર-આરોપીને સીડીની નકલ પૂરી પાડવા વધુ નિર્દેશ આપે.

૧૨. બીજી તરફ, વિદ્વત્ એ.પી.પી. એ આ અરજીનો સખત વિરોધ કર્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વત્ ટ્રાયલ કોર્ટે આવી પરિસ્થિતિઓમાં આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરતી વખતે કાયદાની કે તથ્યોની કોઈ ભૂલ કરી નથી, તેઓ રજૂઆત કરે છે કે આ કોર્ટે અહીં આક્ષેપિત હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં.

૧૩. પક્ષકારોના વિદ્વત્ એડવોકેટોએ વધુ કંઈ રજૂઆત કરી નથી.

૧૪. પક્ષકારોના વિદ્વત્ એડવોકેટોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડનું અવલોકન કર્યા પછી, આ કોર્ટની વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે તે એ છે કે શું ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૨૦૭ હેઠળ સીડીની નકલ આરોપીને આપવી જોઈતી હતી, સીડી ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવો હોવાથી તેની ગ્રાહ્યતાનો પ્રશ્ન અને જ્યારે પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગે પ્રશ્ન હોય ત્યારે કોર્ટ દ્વારા કઈ

સ્થિતિ અપનાવવી જોઈએ. આગળ વધતા પહેલા સુપ્રીમ કોર્ટના તાજેતરના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવો નફાકારક રહેશે જ્યાં પ્રોસિક્યુશન દ્વારા આરોપીને દસ્તાવેજોની નકલ પૂરી પાડવાના મુદ્દાને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. (૨૦૨૦) ૯ એસ.સી.સી. ૧૬૧ ના પેરા ૧૪ થી ૨૨ માં રિપોર્ટ થયેલ પી. ગોપાલકૃષ્ણન ઉર્ફે દિલીપ વિરૂદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય કેસમાં અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

"૧૪. મુખ્ય મુદ્દો ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૧૭૩ માંથી ઉદ્ભવતી તપાસ અમલદારની ફરજ અને ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ સાથે કામ કરતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટની ફરજ વિશે છે. ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૧૭૩ આદેશ આપે છે કે સદર સંહિતાના પ્રકરણ XII હેઠળની તપાસ અનાવશ્યક વિલંબ વિના પૂર્ણ થવી જોઈએ અને ૧૮૬૦ ની સંહિતાની કલમ ૩૭૬, ૩૭૬એ, ૩૭૬એબી, ૩૭૬બી, ૩૭૬સી, ૩૭૬ડી, ૩૭૬ડીએ, ૩૭૬ડીબી અથવા ૩૭૬ઈ હેઠળના ગુનાઓના સંબંધમાં તપાસ માટે, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અમલદાર દ્વારા માહિતી રેકૉર્ડ કરવામાં આવી હોય તે તારીખથી બે મહિનાની અંદર તે પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે. તપાસ અમલદાર તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી, તેવા પોલીસ રિપોર્ટ પર ગુનાની સંજ્ઞાન (કોન્ઝિઝન્સ) લેવા માટે સત્તાધિકારી ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટની નકલ મોકલવા માટે બંધાયેલા છે. પોલીસ રિપોર્ટની સાથે, તપાસ અમલદાર મેજિસ્ટ્રેટને "તમામ દસ્તાવેજો" અથવા તેના સંબંધિત અર્ક (સાર) મોકલવા માટે પણ બંધાયેલા છે, જેના પર પ્રોસિક્યુશન તપાસ દરમિયાન મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવેલા દસ્તાવેજો સિવાય આધાર રાખવા માંગે છે. તેવી જ રીતે, જે તમામ વ્યક્તિઓની પ્રોસિક્યુશન તેના સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવા માંગે છે તે તમામ વ્યક્તિઓના કલમ ૧૬૧ હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલા નિવેદનો પોલીસ રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાના રહેશે. ખરેખર, પોલીસ અમલદાર માટે એ ખુલ્લું છે કે, જો તેમના અભિપ્રાય મુજબ, "નિવેદન" નો કોઈ ભાગ કાર્યવાહીના વિષયવસ્તુ સાથે સુસંગત ન હોય અથવા આરોપી સમક્ષ તેનું પ્રગટીકરણ ન્યાયના હિતમાં આવશ્યક ન હોય અને જાહેર હિતમાં અયોગ્ય હોય, તો

"નિવેદન" ના તે ભાગને દર્શાવવો અને મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીને આપવામાં આવનારી નકલોમાંથી તે ભાગને બાદ કરવાની વિનંતી કરતી નોંધ ઉમેરવી અને આવી વિનંતી કરવા માટેના તેમના કારણો જણાવવા. જો કે, જે "દસ્તાવેજો" અથવા તેના સંબંધિત અર્ક પર પ્રોસિક્યુશન સંબંધિત આરોપી વિરૂદ્ધ આધાર રાખવા માંગે છે તેના સંદર્ભમાં તેમને તે વિવેકાધિકાર આપવામાં આવ્યો નથી. દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં, સબ-સેક્શન (૭) તપાસ અમલદારને સક્ષમ બનાવે છે કે જો તેમના અભિપ્રાય મુજબ તેમ કરવું અનુકૂળ હોય, તો સબ-સેક્શન (૫) માં દર્શાવેલ તમામ અથવા કોઈપણ દસ્તાવેજોની નકલો આરોપીને પૂરી પાડી શકે છે.

૧૫. સુધારેલી અને હાલના કેસને લાગુ પડે છે તે મુજબની કલમ ૧૭૩ નીચે મુજબ છે:

"૧૭૩. તપાસ પૂરી થવા પર પોલીસ અમલદારનો રિપોર્ટ.--(૧) આ પ્રકરણ હેઠળની દરેક તપાસ અનાવશ્યક વિલંબ વિના પૂર્ણ કરવામાં આવશે.

(૧-એ) ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૩૭૬, ૩૭૬એ, ૩૭૬એબી, ૩૭૬બી, ૩૭૬સી, ૩૭૬ડી, ૩૭૬ડીએ, ૩૭૬ડીબી અથવા ૩૭૬ઈ હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં તપાસ, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અમલદાર દ્વારા માહિતી રેકૉર્ડ કરવામાં આવી હોય તે તારીખથી બે મહિનાની અંદર પૂર્ણ કરવામાં આવશે.

(૨) (i) જેવી તે પૂર્ણ થાય, એટલે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અમલદાર પોલીસ રિપોર્ટ પર ગુનાની સંજ્ઞાન (કોન્નિક્સ) લેવા માટે સત્તાધિકારી ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને, રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત નમૂનામાં રિપોર્ટ મોકલશે, જેમાં દર્શાવવામાં આવશે--

(એ) પક્ષકારોના નામ;

(બી) માહિતીનું સ્વરૂપ;

(સી) જે વ્યક્તિઓ કેસના સંજોગોથી પરિચિત હોવાનું જણાય છે તેમના નામ;

(ડી) કોઈ ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે કે કેમ અને, જો એમ હોય તો, કોના દ્વારા;

(ઈ) આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવી છે કે કેમ;

(એફ) તેને તેના જામીનખત પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ અને, જો એમ હોય તો, જામીનદારો સાથે કે વિના;

(જી) તેને કલમ ૧૭૦ હેઠળ કસ્ટડીમાં મોકલવામાં આવ્યો છે કે કેમ;

(એચ) જ્યાં તપાસ ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૩૭૬, ૩૭૬એ, ૩૭૬એબી, ૩૭૬બી, ૩૭૬સી, ૩૭૬ડી, ૩૭૬ડીએ, ૩૭૬ડીબી અથવા કલમ ૩૭૬ઈ હેઠળના ગુના સંબંધિત હોય ત્યાં સ્ટ્રીના શારીરિક પરીક્ષણનો રિપોર્ટ જોડવામાં આવ્યો છે કે કેમ.

(ii) અમલદાર, રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તે રીતે, તેમના દ્વારા લેવામાં આવેલી કાર્યવાહીની જાણ તે વ્યક્તિને પણ કરશે, જો કોઈ હોય, જેના દ્વારા ગુનો આચરવા સંબંધિત માહિતી પ્રથમ આપવામાં આવી હતી.

(૩) જ્યાં કલમ ૧૫૮ હેઠળ ઉચ્ચ પોલીસ અમલદારની નિમણૂક કરવામાં આવી હોય, ત્યાં રિપોર્ટ, એવા કોઈપણ કેસમાં કે જેમાં રાજ્ય સરકાર સામાન્ય અથવા ખાસ હુકમ દ્વારા તેવો નિર્દેશ આપે, તે અમલદાર મારફતે રજૂ કરવામાં આવશે, અને તેઓ મેજિસ્ટ્રેટના હુકમો બાકી હોય ત્યાં સુધી, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અમલદારને વધુ તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપી શકશે.

(૪) જ્યારે પણ આ કલમ હેઠળ મોકલવામાં આવેલા રિપોર્ટ પરથી એવું જણાય કે આરોપીને તેના જામીનખત પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ તેવા જામીનખતમાંથી મુક્તિ માટે અથવા અન્યથા તેમને યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરશે.

(૫) જ્યારે આવો રિપોર્ટ એવા કેસના સંબંધમાં હોય જેને કલમ ૧૭૦ લાગુ પડે છે, ત્યારે પોલીસ અમલદાર રિપોર્ટની સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલશે—

(એ) તમામ દસ્તાવેજો અથવા તેના સંબંધિત અર્ક (સાર) જેના પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખવા માંગે છે, સિવાય કે જે તપાસ દરમિયાન મેજિસ્ટ્રેટને અગાઉથી મોકલી દેવામાં આવ્યા હોય;

(બી) જે તમામ વ્યક્તિઓની પ્રોસિક્યુશન તેના સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવા માંગે છે તે તમામના કલમ ૧૬૧ હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલા નિવેદનો.

(૬) જો પોલીસ અમલદારનો એવો અભિપ્રાય હોય કે આવા કોઈપણ નિવેદનનો કોઈ ભાગ કાર્યવાહીના વિષયવસ્તુ સાથે સુસંગત નથી અથવા આરોપી સમક્ષ તેનું પ્રગટીકરણ ન્યાયના હિતમાં આવશ્યક નથી અને જાહેર હિતમાં અયોગ્ય છે, તો તેઓ નિવેદનના તે ભાગને દર્શાવશે અને મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીને આપવામાં આવનારી નકલોમાંથી તે ભાગને બાદ કરવાની વિનંતી કરતી નોંધ ઉમેરશે અને આવી વિનંતી કરવા માટેના તેમના કારણો જણાવશે.

(૭) જ્યાં કેસની તપાસ કરતા પોલીસ અમલદારને તેમ કરવું અનુકૂળ જણાય, તો તેઓ આરોપીને સબ-સેક્શન (૫) માં દર્શાવેલ તમામ અથવા કોઈપણ દસ્તાવેજોની નકલો પૂરી પાડી શકે છે.

(૮) આ કલમમાંની કોઈ પણ બાબત સબ-સેક્શન (૨) હેઠળનો રિપોર્ટ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવ્યા પછી ગુનાના સંબંધમાં વધુ તપાસને અટકાવતી ગણાશે નહીં અને, જ્યાં આવી તપાસ પર, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અમલદારને વધુ ઝૂરાવા, મૌખિક અથવા દસ્તાવેજી મળે, તો તેઓ નિર્ધારિત નમૂનામાં તેવા પુરાવા અંગેનો વધુ રિપોર્ટ કે રિપોર્ટો મેજિસ્ટ્રેટને મોકલશે; અને સબ-સેક્શન (૨) થી (૬) ની જોગવાઈઓ, જેટલે અંશે શક્ય હોય, તેવા રિપોર્ટ કે રિપોર્ટોના સંબંધમાં લાગુ પડશે જે રીતે તે સબ-સેક્શન (૨) હેઠળ મોકલવામાં આવેલ રિપોર્ટના સંબંધમાં લાગુ પડે છે."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ છે)

૧૬. સ્વીકાર્યપણે, જે "દસ્તાવેજો" પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખવા માંગે છે તેના સંદર્ભમાં, તપાસ અમલદાર પાસે પોલીસ રિપોર્ટની સાથે મેજિસ્ટ્રેટને "તમામ દસ્તાવેજો" મોકલવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી. આરોપીને આપવામાં આવનારી નકલોમાંથી તેના કોઈપણ ભાગને ("દસ્તાવેજ") બાદ કરવાની મેજિસ્ટ્રેટને વિનંતી કરતી નોંધ ઉમેરવા માટે તપાસ અમલદારને સક્ષમ બનાવતી કોઈ જોગવાઈ નથી ("નિવેદનો" ના કેસથી વિપરીત). જો કે, સબ-સેક્શન (૭) તપાસ અમલદારને તમામ અથવા કેટલાક દસ્તાવેજોની નકલો મોકલવા માટે મર્યાદિત વિવેકાધિકાર આપે છે, જે આરોપીને આપવાનું તેમને અનુકૂળ જણાય. તે તેમને બાકીના દસ્તાવેજો, જેના પર પ્રોસિક્યુશન આરોપી વિરૂદ્ધ આધાર રાખવા માંગે છે, તેને પોલીસ રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ થતાં રોકવાની (અટકાવી રાખવાની) મંજૂરી આપતું નથી. બીજી તરફ, ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૧૭૩(૫)(એ) માં વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે તપાસ અમલદાર "તમામ" દસ્તાવેજો અથવા તેના સંબંધિત અર્ક, જેના પર પ્રોસિક્યુશન સંબંધિત આરોપી વિરૂદ્ધ આધાર રાખવા માંગે છે, તેને પોલીસ રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવા માટે બંધાયેલા છે.

૧૭. ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ ના આધારે પોલીસ રિપોર્ટ અને તેની સાથેના નિવેદનો અને દસ્તાવેજો મળ્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ પછી દરેક નિવેદનો અને દસ્તાવેજોની નકલો આરોપીને પૂરી પાડવા માટે બંધાયેલા છે. કલમ ૨૦૭ આ પ્રમાણે વંચાય છે:

"૨૦૭. આરોપીને પોલીસ રિપોર્ટ અને અન્ય દસ્તાવેજોની નકલ પૂરી પાડવી.--કોઈપણ કેસમાં જ્યાં કાર્યવાહી પોલીસ રિપોર્ટ પર શરૂ કરવામાં આવી હોય, ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ વિલંબ વિના આરોપીને, વિના મૂલ્યે, નીચેનામાંથી પ્રત્યેકની એક નકલ પૂરી પાડશે:--

(i) પોલીસ રિપોર્ટ;

(ii) કલમ ૧૫૪ હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલ પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટ (એફ.આઈ.આર.);

(iii) જે તમામ વ્યક્તિઓની પ્રોસિક્યુશન તેના સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવા માંગે છે તે તમામના કલમ ૧૬૧ ના સબ-સેક્શન (૩) હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલા નિવેદનો, તેમાંથી એવા કોઈપણ ભાગને બાદ કરીને જેના સંદર્ભમાં કલમ ૧૭૩ ના સબ-સેક્શન (૬) હેઠળ પોલીસ અમલદાર દ્વારા આવી બાકાત માટેની વિનંતી કરવામાં આવી હોય;

(iv) કલમ ૧૬૪ હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલી કબૂલાત અને નિવેદનો, જો કોઈ હોય તો;

(v) કલમ ૧૭૩ ના સબ-સેક્શન (૫) હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવેલ અન્ય કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા તેનો સંબંધિત અર્ક (સાર):

પરંતુ શરત એ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ, ખંડ (iii) માં દર્શાવેલ નિવેદનના એવા કોઈપણ ભાગનું અવલોકન કર્યા પછી અને વિનંતી માટે પોલીસ અમલદાર દ્વારા આપવામાં આવેલા કારણો પર વિચાર કર્યા પછી, નિર્દેશ આપી શકશે કે નિવેદનના તે ભાગની અથવા તેના એવા ભાગની નકલ જે મેજિસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે, તે આરોપીને પૂરી પાડવામાં આવશે:

પરંતુ વધુમાં શરત એ છે કે જો મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે ખંડ (v) માં દર્શાવેલ કોઈપણ દસ્તાવેજ વિશાળ છે, તો તેઓ આરોપીને તેની નકલ પૂરી પાડવાને બદલે, નિર્દેશ આપશે કે તેમને માત્ર કોર્ટમાં રૂબરૂ અથવા વકીલ મારફતે તેનું નિરીક્ષણ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે."

નિવેદનોના સંદર્ભમાં, પ્રથમ શરત મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૧૭૩ ના સબ-સેક્શન (૬) માં દર્શાવ્યા મુજબ તપાસ અમલદાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ નોંધ અને કારણોથી સંતોષ અનુભવ્યા પછી ખંડ (iii) માં દર્શાવેલ તેના કોઈપણ ભાગને આરોપીથી અટકાવી રાખવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. જો કે, જ્યારે પોલીસ રિપોર્ટ સાથે તપાસ અમલદાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો પૂરા પાડવાની વાત આવે છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ ખંડ (v) માં દર્શાવેલ માત્ર તેવા જ દસ્તાવેજને અટકાવી શકે છે, જે તેમના અભિપ્રાય મુજબ, "વિશાળ" હોય. તે કિસ્સામાં, આરોપીને કોર્ટમાં રૂબરૂ અથવા તેમના વકીલ મારફતે સંબંધિત દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરવાની મંજૂરી આપી શકાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ

તો, ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટ સાથે તપાસ અમલદાર દ્વારા રજૂ કરાયેલ કોઈપણ "દસ્તાવેજ" ને અટકાવી રાખવાની સત્તા આપતી નથી, સિવાય કે તે વિશાળ હોય. તદનુસાર, તે અનિવાર્યપણે પરિણમે છે કે જો તપાસ અમલદાર કોઈ ચોક્કસ દસ્તાવેજના સંદર્ભમાં તેમની નોંધ ઉમેરે તો પણ, તે નિર્ણય રહેશે કારણ કે તેમની સત્તા ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૧૭૩ ના સબ-સેક્શન (૬) માં દર્શાવેલ માત્ર 'નિવેદનો' ના સંદર્ભમાં જ આમ કરવા માટે મર્યાદિત છે.

૧૮. ગમે તે હોય, આ તબક્કે કલમ ૨૦૭ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની ફરજ વહીવટી કાર્યના સ્વરૂપની છે, જેના દ્વારા તેમણે કલમનું સંપૂર્ણ પાલન સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે. આપણે હરદીપ સિંહ વિરૂદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧ માં આપેલા ચુકાદાનો ઉપયોગી રીતે સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ જેમાં હોલ્ડ કરવામાં આવ્યું હતું કે:

"૪૭. ચાર્જશીટ દાખલ કર્યા પછી, કોર્ટ પૂછપરછના તબક્કે પહોંચે છે અને જેવી કોર્ટ આરોપો (ચાર્જ) ઘડે છે, કે તરત જ ટ્રાયલ શરૂ થાય છે, અને તેથી, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ ચાર્જશીટ દાખલ કર્યા પછી અને ચુકાદો આપતા પહેલા કોઈપણ સમયે કરી શકાય છે, સિવાય કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૭/૨૦૮ ના તબક્કા, કમિટલ વગેરે દરમિયાન જે માત્ર ટ્રાયલ પહેલાનો તબક્કો છે, જેનો હેતુ પ્રક્રિયાને ગતિમાં લાવવાનો છે. આ તબક્કાને સાચા અર્થમાં ન્યાયિક પગલું કહી શકાય નહીં કારણ કે તેમાં માત્ર ન્યાયિક વિચારણાને બદલે પ્રાથમિક વિચારણા જ જરૂરી છે. આ ટ્રાયલ પહેલાના તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટે ન્યાયિકને બદલે વહીવટી કાર્યના સ્વરૂપના કાર્યો કરવાના હોય છે જેમ કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૭ અને ૨૦૮ નું પાલન સુનિશ્ચિત કરવું, અને જો કેસ માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ચલાવવા યોગ્ય હોય તો બાબતને કમિટ કરવી..."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ છે)

૧૯. તરુણ ત્યાગી વિરૂદ્ધ સી.બી.આઈ.૨ ના અન્ય એક કેસમાં, આ કોર્ટે ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ ના હેતુ પર વિચારણા કરી હતી અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૮. કલમ ૨૦૭ પ્રોસિક્યુશન પર કોઈપણ વિલંબ વિના, તેમાં દર્શાવેલ દસ્તાવેજોની નકલો આરોપીને વિના મૂલ્યે પૂરી પાડવાની જવાબદારી મૂકે છે. તેમાં દસ્તાવેજો અથવા તેના સંબંધિત અર્કનો સમાવેશ થાય છે જે પોલીસ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૧૭૩(૫) હેઠળના તેના રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવે છે. આવું પાલન પ્રથમ તારીખે જ કરવાનું રહે છે જ્યારે આરોપી હાજર થાય છે અથવા ટ્રાયલની શરૂઆતમાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લાવવામાં આવે છે, કારણ કે સંહિતાની કલમ ૨૩૮ મેજિસ્ટ્રેટને પોતાની જાતે સંતોષ મેળવવા માટે અધિકૃત કરે છે કે કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. કલમ ૨૦૭ ની શરત જણાવે છે કે જો દસ્તાવેજો વિશાળ હોય, તો આરોપીને તેની નકલ પૂરી પાડવાને બદલે, મેજિસ્ટ્રેટ ૧ (૨૦૧૪) ૩ એસ.સી.સી. ૯૨ ૨ (૨૦૧૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૯૦ આરોપીને કોર્ટમાં રૂબરૂ અથવા વકીલ મારફતે તેનું નિરીક્ષણ કરવાની મંજૂરી આપી શકે છે."

૨૦. એ સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે જ્યારે કાયદો સ્પષ્ટ હોય, ત્યારે પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના કોર્ટે સાદો અને કુદરતી અર્થ અપનાવવો જોઈએ જેમ કે નેલ્સન મોટિસ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા ૩ માં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ ના માત્ર વાંચન પર, બીજું કોઈ અર્થઘટન શક્ય નથી.

૨૧. ગમે તે હોય, ૧૯૭૩ ની સંહિતાની કલમ ૨૦૭ હેઠળ આરોપીને દસ્તાવેજો પૂરા પાડવા એ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ માં સ્થાપિત આરોપીના ન્યાયી સુનાવણી (ફેર ટ્રાયલ) ના અધિકારનું એક પાસું છે. સિદ્ધાર્થ વશિષ્ઠ ઉર્ફે મનુ શર્મા વિરૂદ્ધ રાજ્ય (એન.સી.ટી. દિલ્હી) ૪ માં, આ કોર્ટે આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ કર્યું હતું:

"૨૧૮. કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા વિના આરોપીની સ્વતંત્રતામાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાય નહીં.

"કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા" શબ્દપ્રયોગમાં ટ્રાયલમાં ન્યાયીપણાનો પણ સમાવેશ થાય છે તેમ

ગણાશે. કોર્ટ (અર્થાત સંહિતા) આરોપીને તમામ દસ્તાવેજો અને નિવેદનો મેળવવાનો તેમજ તેના કેસના સમર્થનમાં કોઈપણ રેકૉર્ડ અથવા સાક્ષી રજૂ કરવા માટે અરજી કરવાનો અધિકાર આપે છે. આરોપીને આપવામાં આવેલ આ બંધારણીય આદેશ અને વૈધાનિક અધિકારો પ્રોસિક્યુશન (પ્રોસિક્યુશન અને સરકારી વકીલ) પર ન્યાયી પ્રગટીકરણ કરવાની એક નિહિત જવાબદારી મૂકે છે. ન્યાયી પ્રગટીકરણનો ખ્યાલ તેના દાયરામાં એવા દસ્તાવેજને પૂરો પાડવાનો સમાવેશ કરશે જેના પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખે છે પછી ભલે તે કોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય કે નહીં. તે દસ્તાવેજ મૂળભૂત રીતે ૩ (૧૯૯૨) ૪ એસ.સી.સી. ૭૧૧ ૪ (૨૦૧૦) ૬ એસ.સી.સી. ૧ આરોપીને પૂરો પાડવો જોઈએ અને એવા કિસ્સાઓમાં પણ કે જ્યાં તપાસ દરમિયાન તપાસ એજન્સી દ્વારા શુદ્ધ બુદ્ધિથી દસ્તાવેજ મેળવવામાં આવ્યો હોય અને સરકારી વકીલના અભિપ્રાય મુજબ તે સુસંગત હોય અને સત્ય સુધી પહોંચવામાં મદદરૂપ થાય, તો તે દસ્તાવેજ પણ આરોપી સમક્ષ પ્રગટ કરવો જોઈએ.

૨૧૯. પ્રગટીકરણના સંદર્ભમાં સરકારી વકીલની ભૂમિકા અને જવાબદારીને આપણા કાયદા હેઠળ ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ અંગ્રેજી વ્યવસ્થા હેઠળ પ્રચલિત ભૂમિકા સાથે સરખાવી શકાય નહીં. પરંતુ તે જ સમયે, ન્યાયી સુનાવણીની માગણીને અગણ્ય કરી શકાય નહીં. જ્યાં તપાસ દરમિયાન શંકાસ્પદ રીતે, કપટપૂર્વક અથવા આરોપીને અયોગ્ય લાભ કરાવીને દસ્તાવેજ મેળવવામાં આવ્યો હોય તેવા કિસ્સામાં તેના અલગ પરિણામો આવી શકે છે, પ્રોસિક્યુશન તેવા દસ્તાવેજો પર આધાર રાખે કે ન રાખે, તેવા દસ્તાવેજનો આરોપીને ઇનકાર કરવાનો વિવેકાધિકાર સરકારી વકીલ પાસે હોઈ શકે છે, જો કે અન્ય કિસ્સાઓમાં પ્રગટ કરવાની જવાબદારી વધુ નિશ્ચિત હશે. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓ આ વિષય પર ભૌતિક અસર ધરાવે છે અને રસપ્રદ વાંચન આપે છે. આ જોગવાઈ માત્ર એવો આદેશ કે આવશ્યકતા આપતી નથી કે કોર્ટે વિલંબ વિના અને વિના મૂલ્યે આરોપીને પોલીસ રિપોર્ટ, પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટ, નિવેદનો, કલમ ૧૬૧ હેઠળ રેકૉર્ડ કરાયેલી વ્યક્તિઓની કબૂલાતના નિવેદનો જેમને

પ્રોસિક્યુશન સાક્ષી તરીકે તપાસવા માંગે છે તેની નકલો પૂરી પાડવી જોઈએ, ચોક્કસપણે, સંહિતાની કલમ ૧૭૩(૬) હેઠળ વિચારાયા મુજબ નિવેદન કે દસ્તાવેજના કોઈપણ ભાગને બાદ કરીને, અન્ય કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા તેના સંબંધિત અર્ક જે કલમ ૧૭૩ ના સબ-સેક્શન (૫) હેઠળ પોલીસ દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટને રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય. કલમ ૧૭૩ ની જોગવાઈઓથી વિપરીત, જ્યાં ધારાસભાએ "જે દસ્તાવેજો પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખે છે" તેવા શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કર્યો છે તે કલમ ૨૦૭ હેઠળ વપરાયો નથી. તેથી, કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓને ઉદાર અને સુસંગત અર્થ આપવો પડશે જેથી તેનો હેતુ સિદ્ધ કરી શકાય. એટલું જ નહીં, કલમ ૧૭૩(૫) હેઠળના રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોમાં સંહિતાની કલમ ૧૭૦(૨) ની જરૂરિયાત મુજબ તપાસ દરમિયાન મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાના હોય તેવા દસ્તાવેજોનો સમાવેશ થાય છે તેમ ગણાશે.

૨૨૦. દસ્તાવેજોના પ્રગટીકરણના સંબંધમાં આરોપીનો અધિકાર મર્યાદિત અધિકાર છે પરંતુ તે સંહિતાબદ્ધ (કોડિફાઈડ) છે અને તે ન્યાયી તપાસ અને ટ્રાયલનો પાયો છે. આવી બાબતો પર, આરોપી પોલીસ ફાઈલના દરેક દસ્તાવેજ અથવા કોર્ટના હુકમ મુજબ કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળના રિપોર્ટ સાથે જોડેલા દસ્તાવેજોમાંથી બાદ કરવાની મંજૂરી આપેલ ભાગોની પણ માંગણી કરવા માટે અવિભાજ્ય કાનૂની અધિકારનો દાવો કરી શકે નહીં. પરંતુ આરોપીના ચોક્કસ અધિકારો સંહિતાબદ્ધ કાયદા અને બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રના સમાનતાના ખ્યાલો બંનેમાંથી ઉદ્ભવે છે, કારણ કે આવી પ્રક્રિયામાં નોંધપાત્ર ફેરફાર ન્યાયી સુનાવણીના પાયાને જ નિષ્ફળ બનાવશે. સમગ્ર કલમ ૧૭૩ ની જોગવાઈઓ સાથે વાંચતા કલમ ૨૦૭, ૨૪૩ ના દાયરામાં દસ્તાવેજોનો દાવો કરવો અને દસ્તાવેજો સમન્સ કરવા માટે સંહિતાની કલમ ૮૧ હેઠળ કોર્ટની સત્તા એવા નિયમો દર્શાવે છે અને પૂરા પાડે છે જે નિવેદન અને દસ્તાવેજોની નકલોનો દાવો કરવાના આરોપીના અધિકારને સંચાલિત કરશે જે પ્રોસિક્યુશને તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કર્યા છે અને જેના પર તેઓ આધાર રાખે છે.

૨૨૧. કોર્ટ માટે એ કહેવું મુશ્કેલ બનશે કે આરોપીને દસ્તાવેજોની નકલોનો દાવો કરવાનો અથવા કાયદાના મૂળભૂત ઘટકોને સંતોષવાને આધીન સામાન્ય ડાયરીનો ભાગ હોય તેવા દસ્તાવેજ રજૂ કરવા માટે કોર્ટને વિનંતી કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી. એક દસ્તાવેજ જે શુદ્ધ બુદ્ધિથી મેળવવામાં આવ્યો હોય અને પ્રોસિક્યુશનના કેસ પર અસર ધરાવતો હોય અને સરકારી વકીલના અભિપ્રાય મુજબ, ન્યાયના હિતમાં આરોપી સમક્ષ તેને પ્રગટ કરવો જોઈએ અને ન્યાયી તપાસ અને ટ્રાયલ આરોપીને પૂરી પાડવી જોઈએ. તો તે દસ્તાવેજ આરોપી સમક્ષ પ્રગટ કરવો જોઈએ જેથી તેને ન્યાયી બચાવની તક મળે, ખાસ કરીને જ્યારે આવા દસ્તાવેજને રજૂ ન કરવાથી કે પ્રગટ ન કરવાથી ફોજદારી ન્યાય પ્રશાસન અને આરોપીના બચાવ પર પ્રતિકૂળ અસર પડે." (ભારપૂર્વક જણાવેલ છે)

૨૨. તેવી જ રીતે, વી.કે. શશિકલા વિરૂદ્ધ રાજ્યપ માં, આ કોર્ટે નીચે મુજબ હોલ્ડ કર્યું હતું:

"૨૧. આપણી સમક્ષ ઉપસ્થિત થયેલો મુદ્દો, તેથી, રાજ્ય દ્વારા જે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા જે હાથ ધરવામાં આવ્યો છે તેના કરતાં કંઈક અંશે મોટો છે. 5 (૨૦૧૨) ૯ એસ.સી.સી. ૭૭૧ ઉપસ્થિત થયેલો પ્રશ્ન હવે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓના પાલન કે અનાદરનો રહેશે નહીં અને તે સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓની સખત ભાષાની સીમાઓથી પર જઈને મુક્ત અને ન્યાયી ટ્રાયલના વિશાળ સિદ્ધાંતને સ્પર્શે છે જેને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ના હેતુલક્ષી અર્થઘટન પર કોર્ટ દ્વારા પરિશ્રમપૂર્વક બાંધવામાં આવ્યો છે. વિનંતી કરવાનો તબક્કો મહત્વનો નથી; જે સમયનો વિતરણ થયો છે અથવા આરોપીનું અગાઉનું વર્તન ભૌતિક નથી. મહત્વનું એ છે કે જો આપેલી પરિસ્થિતિમાં આરોપી કોર્ટ સમક્ષ આવીને દલીલ કરે કે તપાસ એજન્સી દ્વારા કોર્ટને મોકલવામાં આવેલા કેટલાક કાગળો પ્રોસિક્યુશન દ્વારા એક્ટિવિટ કરવામાં આવ્યા નથી કારણ કે તે આરોપીની તરફેણ કરે છે, તો કોર્ટે આરોપીને સદર દસ્તાવેજો સુધી પહોંચવાનો અધિકાર આપવો જ જોઈએ, જો તેવો દાવો કરવામાં આવે તો. આપણા મતે, કેસમાં આ મુખ્ય મુદ્દો છે જેનો સકારાત્મક ઉત્તર આપવો

જોઈએ. આ સંદર્ભમાં, આપણે એ કહેવામાં સ્પષ્ટ થવા માંગીએ છીએ કે હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા ઢ્રષ્ટિકોણ સાથે સંમત થવું મુશ્કેલ લાગે છે કે આરોપીએ પૂર્વગ્રહની વિનંતી ચકાસવા માટે ટ્રાયલ પૂર્ણ થવાની રાહ જોવી પડશે જે તેણે ઉઠાવી હોય. આવી વિનંતીનો વહેલામાં વહેલી તકે અને ચોક્કસપણે ટ્રાયલ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં જવાબ આપવો જોઈએ, ભલે તે આરોપી દ્વારા વિલંબથી ઉઠાવવામાં આવી હોય. આપણી ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં ન્યાયના ત્રાજવાને આ રીતે સંતુલિત કરવાનો હોય છે."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ છે)

૧૫. સુપ્રિમ કોર્ટના અવલોકન પરથી ઉદ્ભવતી કાયદાની સ્થિતિ એ છે કે તમામ દસ્તાવેજો જેના પર પ્રોસિક્યુશન આધાર રાખવા માંગે છે, તે આરોપીને પૂરા પાડવાના રહેશે કારણ કે સંપૂર્ણ પ્રગટીકરણ એ અત્યંત મૂલ્યવાન અધિકાર છે અને ન્યાયી સુનાવણીનું એક આવશ્યક લક્ષણ પણ છે. વધુમાં, જ્યાં સુધી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૭ નો સંબંધ છે, મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રિપોર્ટ સાથે રજૂ કરાયેલા કોઈપણ દસ્તાવેજને અટકાવી રાખવાની સત્તા નથી, સિવાય કે તે વિશાળ હોય. કલમ ૨૩૮ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ પોતાની જાતે સંતોષ મેળવે કે કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે તે જરૂરી હોવાથી પ્રોસિક્યુશન પર તેમાં દર્શાવેલ તમામ દસ્તાવેજોની નકલો આરોપીને પૂરી પાડવાની જવાબદારી રહેલી છે.

૧૬. હાલના કેસના તથ્યોમાં કાનૂની સિદ્ધાંતની લાગુ પડવાની ક્ષમતાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, એવું જણાય છે કે વિદ્વત્ સેશન્સ કોર્ટે આક્ષેપિત હુકમમાં એવું કોઈ કારણ દર્શાવ્યું નથી કે પ્રશ્ન હેઠળની સીડી આરોપીને કેમ પૂરી પાડી શકાય નહીં. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, આ કોર્ટ ખાસ કરીને ઉપર ટાંકવામાં આવેલા અવલોકનોમાંથી ઉદ્ભવતી કાયદાની સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને સ્પષ્ટ અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સીડીની નકલ પ્રોસિક્યુશન દ્વારા તેના પર આધાર રાખવામાં આવતો હોવાથી આરોપીને આપવી જોઈતી હતી.

૧૭. સીડીની ગ્રાહ્યતાના મુદ્દાના સંબંધમાં, સીડી એક ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવો હોવાથી તે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫બી હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર જ સાબિત થઈ શકે છે જે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ગ્રાહ્યતા સાથે સંબંધિત છે.

ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫એ અને ૬૫બી નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

૬૫એ. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત પુરાવા અંગેની ખાસ જોગવાઈઓ- ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની વિગતો કલમ ૬૫બી ની જોગવાઈઓ અનુસાર સાબિત કરી શકાશે.]

[૬૫બી. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ્સની ગ્રાહ્યતા.--(૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ માહિતી જે કાગળ પર પ્રિન્ટ થયેલ હોય, સ્ટોર થયેલ હોય, રેકૉર્ડ થયેલ હોય અથવા કમ્પ્યુટર દ્વારા ઉત્પાદિત ઓપ્ટિકલ અથવા મેગ્નેટિક મીડિયામાં કોપી થયેલ હોય (જેને અહીં હવે કમ્પ્યુટર આઉટપુટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) તેને દસ્તાવેજ પણ માનવામાં આવશે, જો પ્રશ્નમાં રહેલી માહિતી અને કમ્પ્યુટરના સંબંધમાં આ કલમમાં દર્શાવેલ શરતો પૂરી થતી હોય અને તે મૂળના કોઈપણ વિષયવસ્તુના અથવા તેમાં જણાવેલ કોઈપણ હકીકતના પુરાવા તરીકે, મૂળને વધુ સાબિત કર્યા કે રજૂ કર્યા વિના, કોઈપણ કાર્યવાહીમાં ગ્રાહ્ય રહેશે જેનો સીધો પુરાવો ગ્રાહ્ય હોય.

(૨) કમ્પ્યુટર આઉટપુટના સંદર્ભમાં સબ-સેક્શન (૧) માં દર્શાવેલ શરતો નીચે મુજબની રહેશે, એટલે કે:--

(એ) માહિતી સમાવતું કમ્પ્યુટર આઉટપુટ કમ્પ્યુટરના ઉપયોગ પર કાયદેસરનું નિયંત્રણ ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા તે સમયગાળા દરમિયાન નિયમિતપણે હાથ ધરવામાં આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિઓના હેતુઓ માટે માહિતી સ્ટોર કરવા અથવા પ્રોસેસ કરવા માટે નિયમિતપણે ઉપયોગમાં લેવાતા સમયગાળા દરમિયાન કમ્પ્યુટર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું;

(બી) સદર સમયગાળા દરમિયાન, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડમાં સમાવિષ્ટ પ્રકારની માહિતી અથવા જેમાંથી આ રીતે સમાવિષ્ટ માહિતી મેળવવામાં આવી છે તે પ્રકારની માહિતી સદર પ્રવૃત્તિઓના સામાન્ય ક્રમમાં કમ્પ્યુટરમાં નિયમિતપણે ફીડ કરવામાં આવી હતી;

(સી) સદર સમયગાળાના ભૌતિક ભાગ દરમિયાન, કમ્પ્યુટર યોગ્ય રીતે કામ કરતું હતું અથવા, જો ન હોય તો, સમયગાળાના તે ભાગ દરમિયાન જે સમયગાળામાં તે યોગ્ય રીતે કામ કરતું ન હતું અથવા કાર્યરત ન હતું તે સમયગાળાના સંદર્ભમાં, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ અથવા તેની વિગતોની ચોકસાઈને અસર કરે તેવું ન હતું; અને

(ડી) ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડમાં સમાવિષ્ટ માહિતી સદર પ્રવૃત્તિઓના સામાન્ય ક્રમમાં કમ્પ્યુટરમાં ફીડ કરવામાં આવેલી આવી માહિતીમાંથી પુનઃઉત્પાદિત થાય છે અથવા મેળવવામાં આવે છે. (૩) જ્યાં કોઈપણ સમયગાળા દરમિયાન, સબ-સેક્શન (૨) ના ખંડ (એ) માં દર્શાવ્યા મુજબ તે સમયગાળા દરમિયાન નિયમિતપણે હાથ ધરવામાં આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિઓના હેતુઓ માટે માહિતી સ્ટોર કરવાનું અથવા પ્રોસેસ કરવાનું કાર્ય કમ્પ્યુટર્સ દ્વારા નિયમિતપણે કરવામાં આવ્યું હતું, પછી તે--

(એ) તે સમયગાળા દરમિયાન કાર્યરત કમ્પ્યુટર્સના સંયોજન દ્વારા; અથવા

(બી) તે સમયગાળા દરમિયાન ક્રમશઃ કાર્યરત વિવિધ કમ્પ્યુટર્સ દ્વારા; અથવા

(સી) તે સમયગાળા દરમિયાન ક્રમશઃ કાર્યરત કમ્પ્યુટર્સના વિવિધ સંયોજનો દ્વારા; અથવા

(ડી) કોઈપણ ક્રમમાં, એક અથવા વધુ કમ્પ્યુટર્સ અને એક અથવા વધુ કમ્પ્યુટર્સના સંયોજનોના તે સમયગાળા દરમિયાન ક્રમિક કામગીરીને આવરી લેતી અન્ય કોઈપણ રીતે, તે સમયગાળા દરમિયાન તે હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા તમામ કમ્પ્યુટર્સને આ કલમના હેતુઓ માટે સિંગલ કમ્પ્યુટર તરીકે ગણવામાં આવશે; અને આ કલમમાં કમ્પ્યુટરના સંદર્ભોનો તદ્દનુસાર અર્થ કરવામાં આવશે.

(જ) કોઈપણ કાર્યવાહીમાં જ્યાં આ કલમના આધારે પુરાવામાં નિવેદન આપવાની ઈચ્છા હોય, ત્યાં નીચેનામાંથી કોઈપણ બાબત કરતું પ્રમાણપત્ર, એટલે કે,--

(એ) નિવેદન ધરાવતા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ઓળખ કરવી અને તે જે રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું તેનું વર્ણન કરવું;

(બી) તે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ કમ્પ્યુટર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવાના હેતુ માટે યોગ્ય હોય તેવા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડના ઉત્પાદનમાં સામેલ કોઈપણ ઉપકરણની આવી વિગતો આપવી;

(સી) સબ-સેક્શન (૨) માં દર્શાવેલ શરતો જેની સાથે સંબંધિત છે તે પૈકીની કોઈપણ બાબતો સાથે કામ કરવું, અને સંબંધિત ઉપકરણના સંચાલન અથવા સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓના સંચાલન (જે પણ યોગ્ય હોય) ના સંદર્ભમાં જવાબદાર અધિકૃત હોદ્દો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા સહી થયેલ હોવાનો દાવો કરવો તે પ્રમાણપત્રમાં જણાવેલ કોઈપણ બાબતનો પુરાવો રહેશે; અને આ સબ-સેક્શનના હેતુઓ માટે તેને જણાવનાર વ્યક્તિની ઉત્તમ જાણકારી અને વિશ્વાસ મુજબ બાબત જણાવવી પૂરતી રહેશે.

(પ) આ કલમના હેતુઓ માટે,--

(એ) કમ્પ્યુટરને માહિતી પૂરી પાડવામાં આવેલી ગણાશે જો તે કોઈપણ યોગ્ય સ્વરૂપમાં પૂરી પાડવામાં આવે અને પછી તે સીધી કે (માનવ હસ્તક્ષેપ સાથે કે વિના) કોઈપણ યોગ્ય સાધનોના માધ્યમથી પૂરી પાડવામાં આવે;

(બી) કોઈપણ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓના ક્રમમાં તે પ્રવૃત્તિઓ સિવાયના ક્રમમાં સંચાલિત કમ્પ્યુટર દ્વારા તે પ્રવૃત્તિઓના હેતુઓ માટે સ્ટોર અથવા પ્રોસેસ કરવાના હેતુથી માહિતી પૂરી પાડવામાં આવે છે કે કેમ, તે માહિતી, જો તે કમ્પ્યુટરને વિધિવત પૂરી પાડવામાં આવે તો, તે પ્રવૃત્તિઓના ક્રમમાં તેને પૂરી પાડવામાં આવી હોવાનું ગણાશે;

(સી) કમ્પ્યુટર આઉટપુટ કમ્પ્યુટર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોવાનું ગણાશે પછી તે તેના દ્વારા સીધું કે (માનવ હસ્તક્ષેપ સાથે કે વિના) કોઈપણ યોગ્ય સાધનોના માધ્યમથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોય. સ્પષ્ટીકરણ.--આ કલમના હેતુઓ માટે અન્ય માહિતીમાંથી મેળવેલી માહિતીનો કોઈપણ સંદર્ભ ગણતરી, સરખામણી અથવા અન્ય કોઈપણ પ્રક્રિયા દ્વારા તેમાંથી મેળવેલ હોવાનો સંદર્ભ રહેશે.]

૧૮. ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગેનો કાયદો સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ૨૦૧૪ (૧૦) એસ.સી.સી. ૪૭૩ માં રિપોર્ટ થયેલ અનવર પી.વી. વિરૂદ્ધ પી.કે. બશીર અને અન્ય ના કેસમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. સુપ્રીમ કોર્ટના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યા છે:

"૧૫. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫બી(૪) હેઠળ, જો ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડને લગતી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં નિવેદન આપવાની ઈચ્છા હોય, તો નીચેની શરતો પૂરી થતી હોય તો તે પરિપૂર્ણ છે:

(એ) નિવેદન ધરાવતા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ઓળખ કરતું પ્રમાણપત્ર હોવું જ જોઈએ;

(બી) પ્રમાણપત્રમાં ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ જે રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો તેનું વર્ણન હોવું આવશ્યક છે;

(સી) પ્રમાણપત્રમાં તે રેકૉર્ડના ઉત્પાદનમાં સામેલ ઉપકરણની વિગતો આપવી આવશ્યક છે;

(ડી) પ્રમાણપત્રમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫બી(૨) હેઠળ દર્શાવેલ લાગુ પડતી શરતો સાથે કામ કરવું આવશ્યક છે; અને

(ઈ) પ્રમાણપત્ર પર સંબંધિત ઉપકરણના સંચાલનના સંદર્ભમાં જવાબદાર અધિકૃત હોદ્દો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા સહી થયેલ હોવી આવશ્યક છે.

૧૬. વધુમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે વ્યક્તિએ પ્રમાણપત્રમાં માત્ર એટલું જ જણાવવાનું રહે છે કે તે તેની શ્રેષ્ઠ જાણકારી અને વિશ્વાસ મુજબ છે. સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે, આવું

પ્રમાણપત્ર ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ જેવા કે કમ્પ્યુટર પ્રિન્ટઆઉટ, કોમ્પેક્ટ ડિસ્ક (સીડી), વિડિયો કોમ્પેક્ટ ડિસ્ક (વીસીડી), પેન ડ્રાઇવ વગેરેની સાથે હોવું જોઈએ, જેના અનુસંધાનમાં પુરાવામાં નિવેદન આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, જ્યારે તે પુરાવામાં રજૂ કરવામાં આવે. આ તમામ સુરક્ષાત્મક પગલાં સ્ત્રોત અને પ્રમાણિકતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે લેવામાં આવે છે, જે પુરાવા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત બે મુખ્ય લક્ષણો છે. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ્સ આવા સુરક્ષાત્મક પગલાં વિના છેડછાડ, ફેરફાર, ટ્રાન્સપોઝિશન, કાઢી નાખવા વગેરે માટે વધુ સંવેદનશીલ હોવાથી, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની સાબિતી પર આધારિત સમગ્ર ટ્રાયલ ન્યાયની મશ્કરી તરફ દોરી શકે છે.

૧૭. જો ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫બી ની શરતો અનુસાર વિધિવત રજૂ કરવામાં આવે તો જ તેની અસલિયત અંગે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે અને તે પરિસ્થિતિમાં, કલમ ૪૫એ – ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવાના પરીક્ષકનો અભિપ્રાય નો આશરો લઈ શકાય છે.

૧૮. જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫બી હેઠળની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવામાં ન આવે તો, ભારતમાં અત્યારે કાયદો અસ્તિત્વમાં છે તે મુજબ, પુરાવા અધિનિયમ મૌખિક પુરાવા દ્વારા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની સાબિતીની વિચારણા કરતો નથી કે મંજૂરી આપતો નથી.

૧૯. એ નોંધવું સુસંગત છે કે યુનાઈટેડ કિંગડમમાં કમ્પ્યુટર રેકૉર્ડ્સ પરના પુરાવાઓ સાથે કામ કરતી પોલીસ એન્ડ ક્રિમિનલ એવિડન્સ એક્ટ, ૧૯૮૪ (PACE) ની કલમ ૬૯ ને યુથ જસ્ટિસ એન્ડ ક્રિમિનલ એવિડન્સ એક્ટ, ૧૯૯૯ ની કલમ ૬૦ દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી. તેથી કમ્પ્યુટર પુરાવાઓએ કોમન લો ના નિયમનું પાલન કરવું જોઈએ, જ્યાં એવું પૂર્વધારણા અસ્તિત્વ ધરાવે છે કે પુરાવારૂપી આઉટપુટ આપતું કમ્પ્યુટર ભૌતિક સમયે યોગ્ય રીતે રેકૉર્ડિંગ કરી રહ્યું હતું. જો તેનાથી વિપરીત પુરાવા રજૂ કરવામાં આવે તો પૂર્વધારણાને ખંડિત કરી શકાય છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકામાં, ફેડરલ રૂલ ઓફ એવિડન્સ હેઠળ, રેકૉર્ડની વિશ્વસનીયતા સામાન્ય રીતે પુરાવાના વજન પર જાય છે, ગ્રાહ્યતા પર નહીં.

૨૦. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની સાબિતી એ પુરાવા અધિનિયમ (એવિડન્સ એક્ટ) હેઠળની વિવિધ જોગવાઈઓમાં સુધારો કરીને આઈ.ટી. એક્ટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી એક ખાસ જોગવાઈ છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૫૮ અને ૬૫-બી સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૬૫-એ નું શીર્ષક જ એ ઠરાવવા માટે પૂરતું છે કે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત પુરાવા અંગેની ખાસ જોગવાઈઓ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા દ્વારા શાસિત (સંચાલિત) થશે. તે પોતાનામાં જ એક સંપૂર્ણ સંહિતા (કમ્પ્લીટ કોડ) છે. વિશેષ કાયદો (સ્પેશિયલ લો) હોવાના નાતે, કલમ ૬૩ અને ૬૫ હેઠળના સામાન્ય કાયદાએ (જનરલ લો) નમતું જોખવું પડશે.

૨૧. સ્ટેટ (એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી) વિ. નવજોત સંધૂ ઉર્ફે અફસાન ગુરુ[૧] ના કેસમાં, આ કોર્ટની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠને પુરાવા તરીકે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ રજૂ કરવાના મુદ્દા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. સેલફોનના કોલ સંબંધિત કમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ રેકૉર્ડ્સની પ્રિન્ટઆઉટ્સ ધ્યાને લેતી વખતે, પેરા-૧૫૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૫૦. કલમ ૬૩ અનુસાર, ગૌણ પુરાવાનો અર્થ અને સમાવેશ, અન્ય બાબતોની સાથે, "યાંત્રિક પ્રક્રિયાઓ દ્વારા મૂળમાંથી બનાવેલી નકલો કે જે સ્વયં નકલની ચોકસાઈની ખાતરી આપે છે, અને આવી નકલો સાથે સરખાવેલી નકલો" થાય છે. કલમ ૬૫ દસ્તાવેજની વિગતોના ગૌણ પુરાવા આપવા માટે સક્ષમ બનાવે છે જો મૂળ દસ્તાવેજ એવા પ્રકારનો હોય કે જેને સહેલાઈથી ખસેડી શકાય તેમ ન હોય. તે વિવાદિત નથી કે કોલ રેકૉર્ડ્સમાં સમાવિષ્ટ માહિતી વિશાળ સર્વિસમાં સંગ્રહિત થાય છે જેને સરળતાથી ખસેડી શકાતી નથી અને કોર્ટમાં રજૂ કરી શકાતી નથી. હાઈકોર્ટે પણ પેરા ૨૭૬ માં એ જ અવલોકન કર્યું છે. તેથી, યાંત્રિક પ્રક્રિયા દ્વારા કમ્પ્યુટર્સ/સર્વિસમાંથી લેવામાં આવેલી અને સેવા આપતી કંપનીના જવાબદાર અધિકારી દ્વારા પ્રમાણિત કરાયેલી પ્રિન્ટઆઉટ્સ એવા સાક્ષી મારફતે પુરાવા તરીકે રજૂ કરી શકાય છે કે જે પ્રમાણિત કરનાર અધિકારીની સહી ઓળખી શકતો હોય અથવા અન્યથા તેના અંગત જ્ઞાનના આધારે તથ્યો કહી શકતો હોય. કલમ ૬૫-બી, જે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ્સની ગ્રાહ્યતા

(એડમિસિનિલિટી) સાથે કામ કરતી જોગવાઈ છે, તેની શરતોનું પાલન થયું હોય કે ન થયું હોય તેમ છતાં, પુરાવા અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ, એટલે કે કલમ ૬૩ અને ૬૫ હેઠળ ગૌણ પુરાવા રજૂ કરવા પર કોઈ રોક નથી. એ બની શકે કે કલમ ૬૫-બી ના ઉપ-કલમ (૪) માં દર્શાવેલ વિગતો ધરાવતું પ્રમાણપત્ર વર્તમાન કેસમાં ફાઈલ કરવામાં આવ્યું ન હોય, પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે જો સંબંધિત જોગવાઈઓ એટલે કે કલમ ૬૩ અને ૬૫ માં દર્શાવેલ સંજોગોમાં કાયદો આવા પુરાવા આપવાની પરવાનગી આપતો હોય તો પણ ગૌણ પુરાવા આપી શકાતા નથી."

એ જોઈ શકાય છે કે આ એક એવો કેસ હતો જ્યાં એક જવાબદાર અધિકારીએ દસ્તાવેજ રજૂ કરતી વખતે જ યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત કર્યો હતો. પ્રમાણપત્રમાં સહીઓ પણ ઓળખવામાં આવી હતી. તે દેખીતી રીતે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાના પાલનમાં હતું. જો કે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ગ્રાહ્યતા સાથે કામ કરતી વિશેષ જોગવાઈ કલમ ૬૫-બી ની આવશ્યકતાઓનું પાલન થયું હોય કે ન થયું હોય, તેમ છતાં કલમ ૬૩ અને ૬૫ હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડના ગૌણ પુરાવા રજૂ કરવામાં કોઈ રોક નથી.

૨૨. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત પુરાવા એ વિશેષ જોગવાઈ હોવાથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૬૩ હેઠળ ગૌણ પુરાવા અંગેનો સામાન્ય કાયદો તેને આધીન રહેશે. વિશેષ કાયદો હંમેશાં સામાન્ય કાયદા પર પ્રબળ રહેશે. એવું જણાય છે કે, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ગ્રાહ્યતા અંગેની કલમ ૫૯ અને ૬૫-એ ની નોંધ લેવાનું કોર્ટથી ચૂકી જવાયું હતું. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડના રૂપમાં ગૌણ પુરાવાના કિસ્સામાં કલમ ૬૩ અને ૬૫ લાગુ પડતી નથી; તે સંપૂર્ણપણે કલમ ૬૫-એ અને ૬૫-બી દ્વારા સંચાલિત થાય છે. તે હદ સુધી, આ કોર્ટ દ્વારા નવજોત સંધૂ કેસ (ઉપરોક્ત) માં ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત ગૌણ

પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગે જે કાયદાકીય સ્થિતિ જણાવવામાં આવી હતી, તે સાચી કાયદાકીય સ્થિતિ રજૂ કરતી નથી. તેને રદ કરવાની જરૂર છે અને અમે તેમ કરીએ છીએ. કલમ ૬૫-બી હેઠળની શરતો પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી ગૌણ પુરાવા તરીકે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડને પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવશે નહીં. આમ, સીડી (CD), વીસીડી (VCD), ચિપ વગેરેના કિસ્સામાં, દસ્તાવેજ મેળવતી વખતે કલમ ૬૫-બી ની શરતો મુજબનું પ્રમાણપત્ર સાથે હોવું જોઈએ, જેના વગર તે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત ગૌણ પુરાવા અગ્રાહ્ય (ઈનએડમિસિબલ) છે.

૨૩. અપીલકર્તાએ સીડી, આંક- P4, P8, P9, P10, P12, P13, P15, P20 અને P22 ના સંબંધમાં કલમ ૬૫-બી મુજબનું કોઈ પ્રમાણપત્ર રજૂ કર્યું નથી તે સ્વીકૃત બાબત છે. તેથી, તેને પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાય નહીં. આમ, ગીતો, જાહેરાતો અને ભાષણોનો ઉપયોગ કરીને ભ્રષ્ટ આચરણ અંગે ઊભો કરાયેલો સમગ્ર કેસ નિષ્ફળ જાય છે.

૨૪. જો અપીલકર્તાએ જાહેરાત અને ગીતો માટે વપરાયેલી સીડીને પુરાવામાં ઉપલબ્ધ કરાવીને પ્રાથમિક પુરાવા (પ્રાઇમરી એવિડન્સ) રજૂ કર્યા હોત તો પરિસ્થિતિ જુદી હોત. જો વાંધાજનક ગીતો કે જાહેરાતો માટે વપરાયેલી તે સીડીઓ પોલીસ અથવા ચૂંટણી પંચ મારફતે વિધિવત જપ્ત કરવામાં આવી હોત અને તેને પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે વાપરવામાં આવી હોત, તો હાઈકોર્ટે આક્ષેપો સાચા છે કે કેમ તે જોવા માટે તેને કોર્ટમાં વગાડી શકી હોત. આ કેસમાં તેવી પરિસ્થિતિ નથી. ભાષણો, ગીતો અને જાહેરાતો અન્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરીને રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેને કમ્પ્યુટરમાં ફીડ કરીને તેમાંથી સીડી બનાવવામાં આવી હતી જે યોગ્ય પ્રમાણપત્ર વિના કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવી હતી. તે સીડીઓને પુરાવામાં ગ્રાહ્ય રાખી શકાય નહીં કારણ કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી ની ફરજિયાત આવશ્યકતાઓ સંતોષાતી નથી. સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૫૯, ૬૫-એ અને ૬૫-બી ના સંદર્ભમાં ઇલેક્ટ્રોનિક

રેકૉર્ડ પરના ગૌણ પુરાવા વિશે અગાઉના પરિચ્છેદોમાં અમે જે કંઈ કહ્યું છે તે છતાં, જો કોઈ ઈલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ પોતે જ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ હેઠળ પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે વાપરવામાં આવે, તો તે કલમ ૬૫-બી ની શરતોના પાલન વિના પણ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે."

૧૮.૧ અર્જુન પંડિતરાવ ખોટકર વિરુદ્ધ કૈલાશ કુશનરાવ ગોરંઢ્યાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પાછળથી લેવાયેલા નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે શફી મોહમ્મદ વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૨ SCC ૮૦૧ ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર પુનર્વિચાર કરીને અને તેને રદ કરતી વખતે, અનવર પી.વી. વિરુદ્ધ પી.કે. બશીર અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પરિચ્છેદ નંબર ૨૪ માં આપેલા અવલોકનમાં સુધારો કર્યો હતો. ઉપરોક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ નંબર ૭૩.૧ અને ૭૩.૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૭૩. સંદર્ભનો જવાબ આપતાં જણાવાયું છે કે:

૭૩.૧ અમોએ અહીં ઉપર સ્પષ્ટ કર્યા મુજબ, અનવર પી.વી. (ઉપરોક્ત) એ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી પર આ કોર્ટ દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલો કાયદો છે. ટોમાસો બ્રુનો (ઉપરોક્ત) નો ચુકાદો, કાયદાથી અજાણ/ભૂલભરેલો હોવાથી કાયદાને યોગ્ય રીતે રજૂ કરતો નથી. ઉપરાંત, શફી મોહમ્મદ (ઉપરોક્ત) તરીકે અહેવાલ થયેલ તારીખ ૦૩.૦૪.૨૦૧૮ નો ચુકાદો અને શફી મોહમ્મદ વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય તરીકે અહેવાલ થયેલ તારીખ ૦૩.૦૪.૨૦૧૮ નો ચુકાદો, કાયદાને સાચી રીતે રજૂ કરતા નથી અને તેથી તેમને રદ કરવામાં આવે છે.

૭૩.૨ ઉપર ઉલ્લેખિત સ્પષ્ટતા એ છે કે જો મૂળ દસ્તાવેજ પોતે જ રજૂ કરવામાં આવે તો કલમ ૬૫-બી(૪) હેઠળ જરૂરી પ્રમાણપત્ર બિનજરૂરી છે. આ બાબત લેપટોપ કમ્પ્યુટર, કમ્પ્યુટર ટેબ્લેટ અથવા મોબાઈલ ફોનના માલિક દ્વારા સાક્ષીના કટેડામાં ઊભા રહીને અને જે ઉપકરણ પર મૂળ માહિતી પ્રથમ સંગ્રહિત કરવામાં આવી છે તે તેના દ્વારા માલિકી ધરાવે છે અને/અને સંચાલિત છે તે સાબિત કરીને કરી શકાય છે. એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં "કમ્પ્યુટર" એ "કમ્પ્યુટર સિસ્ટમ" અથવા "કમ્પ્યુટર નેટવર્ક" નો એક ભાગ હોય અને આવી સિસ્ટમ કે નેટવર્કને શારીરિક રીતે કોર્ટમાં લાવવું અશક્ય બની જાય, તો તેવા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડમાં સમાવિષ્ટ માહિતી પૂરી પાડવાનું એકમાત્ર સાધન કલમ ૬૫-બી(૪) હેઠળના જરૂરી પ્રમાણપત્ર સાથે કલમ ૬૫-બી(૧) અનુસાર હોઈ શકે છે. અનવર પી.વી. (ઉપરોક્ત) ના પેરા ૨૪ નું છેલ્લું વાક્ય જે "...જો કોઈ ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ પોતે જ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ હેઠળ પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે વાપરવામાં આવે..." તરીકે વંચાય છે તેમાં આ રીતે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે; તેને "...પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ હેઠળ,..." શબ્દો વિના વાંચવાનું રહેશે. આ સ્પષ્ટતા સાથે, અનવર પી.વી. (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ ૨૪ માં જણાવેલા કાયદા પર પુનર્વિચાર કરવાની જરૂર નથી."

૧૯. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત બે કેસોમાં ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી ના સંબંધમાં ખાસ કરીને દસ્તાવેજ એટલે કે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડની ગ્રાહ્યતા અંગે અને વધુમાં ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત કોઈપણ કાર્યવાહીમાં જ્યાં નિવેદનો આપવાના હોય ત્યાં કઈ શરતોનું પાલન કરવાનું રહે છે તે અંગે કાયદો સ્પષ્ટ કર્યો છે.

૨૦. સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-એ અને ૬૫-બી હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ સંબંધિત પુરાવા વિશેષ જોગવાઈ હોવાથી, તેના દ્વારા આવરી લેવાયેલા પાસાંઓ પૂરતો અમલી રહેશે, જ્યારે કે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ

૬૫ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૬૩ હેઠળ ગૌણ પુરાવા અંગેનો સામાન્ય કાયદો તે વિશેષ જોગવાઈને આધીન રહેશે.

૨૧. વર્તમાન કેસની હકીકતોનો સવાલ છે ત્યાં સુધી, એવું જણાય છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે સીડીને કામચલાઉ પ્રદર્શ (ટેન્ટેટિવ એક્ઝિબિટ) નંબર આપ્યો હતો અને ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતના બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસના નિર્ણય પર આધાર રાખીને તેને પ્રદર્શ નંબર પર આપ્યો હતો. આમ એવું જણાય છે કે અર્જુન પંડિતરાવ ખોટકર વિરુદ્ધ કૈલાશ કુશનરાવ ગોરંટ્યાલ (ઉપરોક્ત) દ્વારા સુધારાયા મુજબ અનવર પી.વી. વિરુદ્ધ પી.કે. બશીર અને અન્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલા કાયદા મુજબ ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી હેઠળ જરૂરી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી.

૨૨. બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત એક એવા મુદ્દા સાથે સંબંધિત હતી જ્યાં ટ્રાયલ કોર્ટ પુરાવામાં કોઈપણ સામગ્રીની ગ્રાહ્યતા સામેના કોઈપણ વાંધાનો નિર્ણય કરતી હતી જેના પરિણામે કેસની કાર્યવાહી અટકી જતી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો નીચે પેરા ૧૩, ૧૪, ૧૫ અને ૧૬ માં ટાંકવામાં આવ્યા છે:

"૧૩. આ એક જૂની પ્રથા છે કે પુરાવા એકત્રિત કરવાના તબક્કા દરમિયાન, જ્યારે પણ પુરાવામાં કોઈ સામગ્રીની ગ્રાહ્યતા અંગે કોઈ વાંધો ઉઠાવવામાં આવે છે ત્યારે કોર્ટ આવા વાંધા પર આદેશ આપ્યા વિના આગળ વધતી નથી. પરંતુ ઉપરોક્ત પ્રથાનું પરિણામ આ આવે છે: ધારો કે ટ્રાયલ કોર્ટ, કોઈ કેસમાં, કોઈ ચોક્કસ વાંધો ગ્રાહ્ય રાખે છે અને તે સામગ્રીને પુરાવામાં દાખલ થવાથી બાકાત રાખે છે અને પછી ટ્રાયલ આગળ ચલાવે છે અને કેસનો આખરી નિકાલ કરે છે.

જો અપીલ અથવા પુનરીક્ષણ (રિવિઝન) કોર્ટ, જ્યારે તે જ પ્રશ્ન પર પુનઃ દલીલ કરવામાં આવે ત્યારે, તે સામગ્રીની ગ્રાહ્યતા અંગે ભિન્ન મત ધરાવતી હોય, તો આવા કિસ્સાઓમાં અપીલ કોર્ટ તે પુરાવાના લાભથી વંચિત રહી જશે, કારણ કે તે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા રેકૉર્ડ પર લેવામાં આવ્યો ન હતો. આવી સ્થિતિમાં ઉપલી કોર્ટે તે પુરાવા રેકૉર્ડ કરવા માટે અને પછી કેસનો નવેસરથી નિકાલ કરવા માટે કેસને ટ્રાયલ કોર્ટમાં પરત મોકલવો પડી શકે છે. આપણી જાતે ઊભી કરેલી પ્રથાઓને કારણે ટ્રાયલ બિનજરૂરી રીતે શા માટે લાંબી ખેંચાવી જોઈએ? આવી પ્રથાઓ, જ્યારે લાંબા સમયના અનુભવથી માલૂમ પડે કે તે અડચણો છે જે ટ્રાયલની કાર્યવાહીની ઝડપી અને સતત પ્રગતિમાં અવરોધ ઊભો કરે છે, ત્યારે તેને વધુ સારા વિકલ્પો માટે બદલવી અથવા પુનઃ ગઠિત કરવી જોઈએ જે ટ્રાયલની કાર્યવાહીને ઝડપી બનાવવામાં મદદ કરે.

૧૪. જ્યારે તેને પુનઃ ગઠિત કરવામાં આવે, ત્યારે વધુ સારો વિકલ્પ હોઈ શકે તે પ્રથા આ છે: જ્યારે પણ પુરાવા લેવાના તબક્કે કોઈપણ સામગ્રી અથવા મૌખિક પુરાવાની વિગતની ગ્રાહ્યતા અંગે વાંધો ઉઠાવવામાં આવે, ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ આવા વાંધાની નોંધ લઈ શકે છે અને વાંધાજનક દસ્તાવેજને કેસમાં કામચલાઉ ધોરણે પ્રદર્શ (એક્ઝિબિટ) તરીકે ચિહ્નિત કરી શકે છે (અથવા મૌખિક પુરાવાના વાંધાજનક ભાગને રેકૉર્ડ કરી શકે છે) જે આખરી ચુકાદામાં છેલ્લા તબક્કે નક્કી કરવાના વાંધાઓને આધીન રહેશે. જો કોર્ટને આખરી તબક્કે જણાય કે ઉઠાવવામાં આવેલો વાંધો ટકવા પાત્ર છે તો ન્યાયાધીશ કે મેજિસ્ટ્રેટ આવા પુરાવાને વિચારણામાંથી બાકાત રાખી શકે છે. અમારા મતે આવો માર્ગ અપનાવવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી. (જો કે, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે જો વાંધો દસ્તાવેજની સ્ટેમ્પ ડ્યુટીની અપર્યાપ્તતા સંબંધિત હોય તો કોર્ટે આગળ વધતા પહેલા વાંધાનો નિર્ણય કરવો પડશે. અન્ય તમામ વાંધાઓ માટે ઉપર સૂચવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા અનુસરી શકાય છે.)

૧૫. ઉપરોક્ત પ્રક્રિયા, જો અનુસરવામાં આવે તો, તેના બે ફાયદા થશે. પહેલો એ કે પુરાવા લેવાના તબક્કે ટ્રાયલ કોર્ટનો સમય આવા વાંધાઓ ઉઠાવવાને કારણે બગાડશે નહીં અને કોર્ટ સાક્ષીઓની તપાસ ચાલુ રાખી શકશે. સાક્ષીઓએ લાંબા કલાકો, કે દિવસો સુધી રાહ જોવી પડશે નહીં. બીજું એ કે સુપીરિયર કોર્ટ (ઉપલી કોર્ટ), જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટના આખરી ચુકાદા સામેની અપીલ કે રિવિઝનમાં તે જ વાંધા પર પુનઃ દલીલ અને પુનર્વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે, તાજા નિકાલ માટે ટ્રાયલ કોર્ટમાં ફરી કેસ મોકલવાની ચિંતા કર્યા વિના, તે વાંધા અંગે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા દ્રષ્ટિકોણની સચોટતા નક્કી કરી શકે છે. અમે એ પણ નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે આ પગલાથી મુકદ્દમાના પક્ષકારોને કોઈ નુકસાન (પૂર્વગ્રહ) થશે નહીં અને તેમની મુશ્કેલીઓ કે ખર્ચમાં વધારો થશે નહીં.

૧૬. તેથી, જ્યારે પણ કોઈ સામગ્રી અથવા મૌખિક પુરાવાની કોઈપણ વિગતની ગ્રાહ્યતા અંગે વાંધો ઉઠાવવામાં આવે ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા અનુસરવાની પ્રક્રિયા તરીકે અમે ઉપરોક્ત બાબત નિર્ધારિત કરીએ છીએ."

૨૩. આ કોર્ટના સુવિચારીત મતે વર્તમાન કેસની હકીકતો પર નિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (ઉપરોક્ત) માં દર્શાવેલ પ્રક્રિયાનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી બનશે જો ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગે વાંધો ઉઠાવવામાં આવે. સાથે જ અગાઉ અવલોકન કર્યા મુજબ વિદ્વાન સેશન્સ કોર્ટે એવું કોઈ કારણ આપ્યું નથી કે દસ્તાવેજ, સીડી અહીંના અરજદારો એટલે કે મૂળ આરોપીઓને કેમ ન આપવી જોઈએ. મૂળ આરોપીઓને દસ્તાવેજની નકલ આપ્યા પછી જ, કોર્ટ પુરાવામાં સદર દસ્તાવેજની ગ્રાહ્યતા અંગેના કોઈપણ વાંધા પર સુનાવણી કરશે.

૨૪. ઉપર ટકેલા ચુકાદાઓમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્થાપિત કાયદાની સ્થિતિ, જે વર્તમાન કેસના સંદર્ભમાં ઉભરી આવે છે તેને નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત કરી શકાય છે:

[૧] ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ માં સ્થાપિત આરોપીના નિષ્પક્ષ સુનાવણીના (ફેર ટ્રાયલ) અધિકાર અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૭ ની આજ્ઞા અનુસાર ફોજદારી ટ્રાયલમાં આરોપીને તે તમામ સામગ્રી પૂરી પાડવી જરૂરી છે જેનો પ્રોસિક્યુશન આરોપી વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરવા માગે છે, જે કલમ ૨૦૭ માં દર્શાવેલ મર્યાદાઓને આધીન રહેશે.

[૨] ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડના રૂપમાં દસ્તાવેજ પુરાવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-બી માં દર્શાવેલ શરતો અને પ્રક્રિયાના પાલન પછી જ ગ્રાહ્ય બની શકે છે.

[૩] બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનો આશ્રય જ્યારે પણ પુરાવા લેવાના તબક્કે કોઈપણ સામગ્રી અથવા વિગતની ગ્રાહ્યતા સંબંધિત વાંધો ઉઠાવવામાં આવે ત્યારે લેવો જોઈએ.

૨૪.૧ આમ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આ સંબંધમાં સ્થાપિત કાયદાના પ્રકાશમાં સેશન્સ કોર્ટના આક્ષેપિત આદેશ પર વિચાર કરતા, આ સ્પષ્ટ થાય છે કે સેશન્સ કોર્ટે તેની ગ્રાહ્યતા નક્કી કરતા પહેલા અને બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરતા પહેલા આરોપીને દસ્તાવેજ-સીડી ની નકલ ન આપીને ભૂલ કરી છે.

૨૫. આ કોર્ટ દ્વારા ઉપર નોંધવામાં આવેલા ચર્ચા, અવલોકનો અને તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, દાહોદના વિદ્વાન પ્રિન્સિપલ ડિસ્ટ્રિક્ટ એન્ડ સેશન્સ જજ સમક્ષ પેર્નિંગ સેશન્સ કેસ નંબર ૧૫૨/૨૦૧૩ માં આંક- ૫૪ હેઠળ તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૧૩ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ આક્ષેપિત આદેશ આથી રદ અને બાતલ (ક્વોશ એન્ડ સેટ અસાઈડ) કરવામાં આવે છે અને નીચે મુજબના નિર્દેશો આપવામાં આવે છે:

(૧) પ્રદર્શ નંબર ૫૨ આપવામાં આવેલી પ્રશ્ન હેઠળની સીડીને નિઃપ્રદર્શિત (de-exhibited) કરવામાં આવશે.

(૨) સીડીની નકલ આરોપીને પૂરી પાડવામાં આવશે.

(૩) પુરાવામાં સીડીની ગ્રાહ્યતા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫-એ અને ૬૫-બી ની જોગવાઈઓને અનુસર્યા પછી જ શક્ય બનશે જે અનવર પી.વી. અને અર્જુન પંડિતરાવ ખોટકર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વિગતવાર સમજાવવામાં આવી છે.

(૪) સીડીની ગ્રાહ્યતા અંગે વાંધાના કિસ્સામાં, સેશન્સ કોર્ટ બિપિન શાંતિલાલ પંચાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરવાની રહેશે.

(૫) પ્રશ્ન હેઠળનો સેશન્સ કેસ વર્ષ ૨૦૧૩ નો હોવાથી, સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટ કોઈ પણ વધુ વિલંબ વિના ટ્રાયલ પૂર્ણ કરવાનો પ્રયાસ કરશે.

ઉપરોક્ત અવલોકનો અને નિર્દેશો સાથે, વર્તમાન અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત હદ સુધી રૂલ આત્યંતિક કરવામાં આવે છે.

એસડી/-

(નિખિલ એસ. કરીયલ, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.